

A veszélyes egyházatya

John Henry Newman,
a lelkiismeret ügyvédje

Az ő éppoly tudós mint gyakorlatias előkészítő munkája nélkül a II. Vatikáni Zsinat valószínűleg nem lett volna olyan, amilyen, ahogyan a laikusoknak a katolikus egyházon belüli komoly előretörése sem lett volna lehetséges, s az egyház és a világ, a tudomány és a hit közötti félelemmentes párbeszéd elindulása sem. *John Henry Newman* manapság a modernitás egyházatyjának számít, továbbá a lelkiismeret ügyvédjének és az ökumené úttörőjének, és – egyházi énekei és regényei révén – nem utolsósorban a vallási irodalom klasszikusának. De ahogyan egyetlen úttörő gondolkodónak, neki sem könnyítették meg a dolgát az egyházak – sem az anglikán, amelyet fájdalmas tanulási folyamat után elhagyott, sem a katolikus, amelyet Angliában kivezetett a gettólétből.

„*Dr. Newman a legveszélyesebb ember Angliában*”, óvott a kicsinyes, de Rómában igen befolyásos Monsignore *George Talbot*, aki úgy látta, hogy „egy utálatos szellem” lépett színre országában. Ám 2015. szeptember 19-én, angliai látogatása során a nyugalmazott XVI. Benedek pápa – szokatlan gesztussal – saját maga avatta boldoggá az egykor törvényen kívül helyezettet.

GYERMEKKÉNT ÁLMODOZÓ VOLT, az arab mesék és a mágikus csodák szerelmese – emlékezett vissza később Newman, az 1801-ben világra jött bankárfiú. A magániskolában nevelt ifjú, legtöbb kortársához hasonlóan, kétkedéssel viszonyult a keresztény hagyományokhoz. Falta a felvilágosító írásokat, és borzongó élvezettel állapította meg: „*Milyen rettenetes, mégis milyen kézenfekvő!*” Amíg 15 évesen egy súlyos beteg-

ség és apjának csődje meg nem fosztotta addigi nézeteitől. Azt a jóságot keresve, amely minden katasztrófa ellenére képes értelmet adni az életnek és fenntartani a világot, fölfedezte Istent – és egész életében hú maradt hozzá.

Az oxfordi Trinity Collegeban, ahol matematikát, fizikát, ókori irodalmat és filozófiát tanult, kissé strébernek számított. Alig volt 21 éves, amikor az igen szabadelvű Oriel fakultás tudományos munkatársává választották, 24 évesen pedig anglikán lelkészé avatták, de hamarosan a polgári vallásosság, „a gentlemenek a gentlemenekért egyháza” éles elméjű ellenségének bizonyult, ahogyan maga fogalmazott igen epésen.

Az ő fogalmai szerint az angol lelkészek túlságosan szerették nyugalmukat és kiváltságaikat, „*vadászni jártak, értelmeseek, türelmesek és emberbarátiak voltak. Minden jó volt, sőt csodálatra méltó, de nem volt az Újszövetség szerinti élet.*” Amikor Newman megtagadta közreműködését egy keresztény férfi és egy meg nem keresztelt nő házasságkötésében, mivel nem akarta fölládozni a szentség komolyságát a polgári ünneplés szükségleteinek, a sajtó intoleráns szörszálhasogatónak nevezte.

Az oxfordi *St. Mary the Virgin* egyetemi templom segédlelkésze mindeközben az igazságot kereste. Önkritikusan elkezdett küzdeni a szellemes játszadozás és a retorikai szemfényvesztés iránti hajlama ellen. Úgy vélte, nem az a fontos, hogy elegánsan beszéljünk általános elvekről, hanem az, hogy szerényen alávéssük magunkat az igazságnak, és engedjük, hogy Krisztus megváltoztassa az éle-

tünket: „*Mit tettünk Krisztusért?*”, tette fel a kérdést egyik prédikációjában, és könyörtelen élességgel így folytatta: „*Ténylegesen attól tartok, hogy egy esetleges felülvizsgálat során kiderülhetne: ... a legtöbb úgynevezett keresztény úgy él, ahogyan akkor élne, ha a kereszténységet mesének tartaná. ... Kielégítik vágyaikat, nyugodt és rendezett életet élnek, mert ez áll érdekükben és ez felel meg az ízlésüknek. De semmit nem tesznek, amihez bátorság kellene, semmit nem kockáztatnak, semmit nem áldoznak föl, semmiről nem mondanak le a Krisztus szavába vetett hit kedvéért.*”

HAMAROSAN HÍRESSÉ VÁLT PRÉDIKÁCIÓIBAN, illetve még Amerikában és Ausztráliában is vitatott röpirataiban Newman az értelem bálványozása és az uralkodó liberalizmus fáradt kételkedése ellen küzdött. Lovon maga vitte házról házra *Tracts for the Times*-nak nevezett írásait. Véleménynyilvánításai annak az 1833-ban felvirágzó „oxfordi mozgalomnak” a bibliájává lettek, amely az anglikán egyház belső megújításának, az államtól való függetlenségének, valamint a bibliai és ősegyházi gyökerekhez történő visszatérésének kötelezte el magát.

Newman számára kezdetben még arról volt szó, hogy az anglikán egyházban ismét életre keltse a régi katolikus hagyomány elhanyagolt elemeit (például az eucharisztia naponkénti ünneplését); úgy tűnt neki, hogy a római katólicizmust leminősítik a különböző elkorcsosulások és a babonaság. Makacsul keresett valamiféle „középutat”, amely biztosítaná az anglikán egyháznak mint az apostoli hagyomány őrzőjének jellegzetességét, szemben a protestán-

sokkal, akik elhagyták az utat, és a katolikusokkal is, akik meghamisították azt. Persze ez a keresés egyre jobban elszigetelte őt saját hitközösségén belül.

1840-ben visszavonult egy Oxford melletti kis faluba, Littlemore-ba, és úgy élt ott, mint egy szerzetes. Amikor az ökumené ezen korszakában azt a hallatlan tételt képviselte röpirataiban, hogy az anglikán egyház hitének alapja – a történelmi átfestésektől eltekintve – összhangban van a katolikus dogmákkal, akkor az anglikán államegyház rögtön ejtette őt. Az oxfordi college-okban úgy időzítették a vacsorát, hogy a diákok már ne tudják meghallgatni Newman prédikációit.

AZ ANGLIKÁNOK DURVA REAKCIÓJA – árulónak bélyegezték, és minden kollégiumban kiűggesztették a nevét mint bajkeverőét – megkönnyítette számára a katolicizmus felé fordulást. Ebben nem annyira az addigi hitközösségtől való elválásról volt szó, mint inkább arról a kérdéstről, hogy hol valósul meg a legtisztábban az eredeti egyház, illetve ennek megfelelően a felekezetek közötti termékeny eszmecsere.

Newman izgalmas tanulási folyamaton ment át. Ami eddig római elfajzásnak tűnt számára, most egészen más alakot öltött: az eredetben gyökerező szerves fejlődésként jelent meg. A 44 éves Newman 1845. október 9-én tette meg a döntő lépést: áttért a katolikus egyházba. Erről így nyilatkozott: „*Úgy tűnt számomra, mintha viharos hajózás után biztos kikötőbe értem volna.*” Rómában papá szenteltette magát, és könnyedén letette az előírt vizsgákat. Otthon, Angliában a szent komédiás, Néri Fülöp példájára oratóriumokat, papi közösségeket alapított, és Birmingham egyik szegénynegyedében a lekipásztorkodásnak szentelte magát.

Mindazonáltal nem hanyagolta el értelmiségi munkáját. Megbízta azzal, hogy alapítson katolikus egyetemet Dublinban. Ennek az volt a célja, hogy a Rómától való teljes függése miatt megvetett és saját püspökökkel még nem rendelkező angol katolikus egyház öntudata és szilárdsága növekedjék. De miután ötvenhatszor elutazott Írországba, és 1854-ben első

osztályú tanári karral megnyitotta a főiskolát, itt is félreállították.

A más életfelfogásokkal folytatott párbeszédre akarta kiképezni a hallgatókat („*Az ember nem tanulhat meg a háborgó vízben úszni, ha nem merészkedik bele*”), és előszeretettel nevezett ki laikusokat professzornak, ezért aztán összeütközésbe került a hierarchia elképzeléseivel, amely inkább hermetikusan elzárt lelki szemináriumot szeretett volna látni. Füstbe ment egy kommentárokkal ellátott angol bibliafordítás terve is, hiába bízták meg vele.

Önéletrajzával Newman már nemzeti híresség lett, meghatott olvasói az USA-ban egyenesen a „Newman” keresztnévet adták gyerekeknek – de a katolikus egyház hálátlansággal fizetett új sztárjának az áttérésért. Gyanúsnak tűnt, hogy Newman kedvét leli a tudományokkal és a „világi” kultúrával folytatott párbeszédben, és gyanúsnak tűnt az is, hogy küzdött a jámbor gettóban való kényelmes elzárkózás ellen.

NEWMAN SZENVEDÉLYESEN HARCOLT a felekezeti szüklátókörűség és az aggodalmaskodó gondolkodási tilalmak ellen. „*Az igazságot sok szellem szabad együttműködésével lehet kidolgozni*”, vallotta, és a középkori teológia elevenségére utalt, rámutatva, hogy az azért volt olyan erős, mivel Róma teljes szabadságot hagyott az egyes iskoláknak, és csak a végén avatkozott be a tudósok vitáiba, nem pedig a kezdet kezdetén.

Az immár Angliában is beiktatott püspökök természetesen nem hallgatták szívesen, amikor Newman szemükre vetette: „*Ők csak parancsolgatnak, de vezetésként nem nyújtanak.*” Amikor a püspökök szigorúan megtiltották a katolikus fiataloknak, hogy Oxford liberális légkörében folytassanak tanulmányokat, Newman indulatba jött: „*Minden hely veszélyes. A világ veszélyes. Nem lehet a fiatalokat üvegkalkában tartani.*” Newman állhatatosan fáradozott azért, hogy kimutassa a hit sugárzó erejét a modern tudományokkal és a racionalista kritikával folytatott párbeszédben. Tudni kell intellektuális felelősséget vállalni a hitért – ez volt az alaptétele főtémének (*Essay in Aid of a Grammar of*

Assent, 1870), amelyben döntő szerepet játszott a tapasztalat és a lelkiismeret, de hangsúlyozta a hitbéli döntés radikális igényét is.

Korlátolt szellemek éppoly kevéssé ismerték fel e munka értékét a kereszténység jövője szempontjából, mint Newman törhetetlen hűségét a római egyházhoz. Ehelyett folyton abba kötöttek bele, hogy kételkedően nyilatkozott az abszolút engedelmség követelményéről, és hogy megfogalmazta híres mondását: Ha pohárköszöntőt kellene mondani a vallásra, akkor először a lelkiismeretre inna, s csak azután a pápára.

John Henry Newman csak 78 évesen részesült rehabilitálásban, amikor a rokon jellemű, nemes, felvilágosult és párbeszédre kész XIII. Leó pápa – többek ellenállását leküzdve – bíborossá nevezte ki. Tizenegy évvel később Newman meghalt Birminghamben. Sírfeliratául ezt a mondást választotta: *Ex umbris et imaginibus ad veritatem* – Az árnyékok és képek világából az igazság honába.

MŰVEIT – több mint 40 kötet teológia és további 36 nagy föliánsnyi napló és levelek – mára szinte minden nyelvre lefordították. A modern kor keresztényei neki köszönhetik az egyház és az egyházi tanítás organikus jellegének újrafelfedezését („*A növekedés az élet egyetlen bizonyítéka*”, mondta), valamint a laikusok újbóli megbecsülését a katolikus világban. Ő ugyanis azt vallotta, hogy a hit Isten egész népére lett rábízva, s az apostolok hagyománya a különböző korokban különböző csatornákon keresztül nyilvánul meg, olykor a püspökök, máskor a teológusok, ismét máskor a nép szava által, és egyik csatornát sem szabad elhanyagolni.

Száz évvel később a II. Vatikáni Zsinat azt hirdette, hogy a hívők összessége, az egész nép hívő érzéke nem tévedhet. Száz év – számos úttörőnek még hosszabb időre volt szüksége ahhoz, hogy eszméi érvényre jussanak.

Christian Feldmann

Forrás: Kirche In, 2015/8